

Yeni Türkiye Partisi'nin Kıbrıs Politikası (1961-1965)

Meryem Orakçı*

Özet

1950'li yıllardan itibaren Türkiye'nin dış politika gündeminde önemli bir yer edinen Kıbrıs meselesi, özellikle 1960'ların başında uluslararası bir krize dönüşerek dış politikanın öncelikli konusu haline gelmiştir. Aynı dönemde, 27 Mayıs 1960 müdahalesiyle kesintiye uğrayan Türk siyasetine yeni aktörler dahil olmuş; bunlardan biri de Demokrat Parti mirasından gelen kadroların kurduğu Yeni Türkiye Partisi (YTP) olmuştur. YTP, kuruluşundan itibaren merkez sağda konumlanmış hem muhalefet hem de koalisyon ortağı olarak Türkiye'nin karmaşık iç ve dış siyasetinde kendine yer bulmuştur. Bu çalışma, 1961-1965 yılları arasında YTP'nin Kıbrıs meselesine yaklaşımını, meclis konuşmaları, lider kadronun beyanları ve dönemin siyasal gelişmeleri ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler:

Dış Politika, Ekrem Alican, Kıbrıs, Kıbrıs Sorunu, Yeni Türkiye Partisi.

* Doç. Dr., Ankara Üniversitesi, orakci@ankara.edu.tr
ORCID: 0000-0003-2264-6032
Makale geliş tarihi: 29.08.2025
Makale kabul tarihi: 24.11.2025

New Turkey Party's Cyprus Policy (1961-1965)

Abstract

The Cyprus issue, which has occupied an important place on Turkey's foreign policy agenda since the 1950s, became a priority issue in foreign policy when it turned into an international crisis in the early 1960s. During the same period, new actors entered Turkish politics, which had been interrupted by the coup d'état of May 27, 1960; one of these was the New Turkey Party (YTP), founded by personnel from the legacy of the Democratic Party. From its inception, the YTP positioned itself in the center-right and found its place in Turkey's complex domestic and foreign politics as both an opposition party and a coalition partner. This study aims to evaluate the YTP's approach to the Cyprus issue between 1961 and 1965 in light of parliamentary speeches, statements by the party leadership, and political developments of the period.

Keywords

Foreign Policy, Ekrem Alican, Cyprus, Cyprus Problem, New Turkey Party.

Giriş

Kıbrıs meselesi, 19. yüzyıl sonlarından itibaren uluslararası ilişkilerin gündeminde yer almaya başlamış ve özellikle 20. yüzyılda hem Yunanistan hem de Türkiye açısından giderek daha stratejik ve duygusal bir mesele halini almıştır. 1878'de Osmanlı Devleti'nin idari yönetimini geçici olarak Birleşik Krallık'a devrettiği ada, 1914'te İngiltere tarafından tek taraflı olarak ilhak edilmiş; 1923 Lozan Antlaşması'yla da Türkiye, Kıbrıs üzerindeki tüm haklarından resmen feragat etmiştir (Soysal, 2000: 99).

Ancak bu durum, adanın geleceği üzerindeki tartışmaları sona erdirmemiştir. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında, Yunanistan'ın adayı kendisine bağlama arzusu daha görünür hale gelmiş, *Enosis* fikri hem Rum Ortodoks Kilisesi hem de adadaki Rum siyasi çevreleri tarafından sistemli bir biçimde gündemde tutulmuştur. Bu bağlamda, 1950 yılında Kıbrıs Ortodoks Kilisesi'nin öncülüğünde gerçekleştirilen *Enosis Plebisiti*, Rum halkının ezici çoğunlukla Yunanistan'a bağlanma talebini ortaya koymuştur (Mihailidis, 2003: 325). Plebisit resmi olarak geçersiz sayılsa da bu gelişme adada iki toplum arasında derin bir fay hattı oluşmasına neden olmuştur.

1950'li yıllar, Kıbrıs meselesinin hem adada hem de Türkiye'de yeni bir evreye girdiği dönemdir. 1950 seçimleriyle iktidara gelen Demokrat Parti (DP),

ilk yıllarda Kıbrıs konusunda temkinli bir tutum benimsemiş, İngiltere ile ilişkileri zedelememeye özen göstermiştir (Gürel, 1985: 87). Bu dönemde Türkiye'nin resmi söylemi, Kıbrıs'ın bir İngiliz meselesi olduğu yönündedir. Ancak aynı süreçte, Yunanistan'ın Birleşmiş Milletlere yaptığı başvurular ve Rum toplumu içindeki EOKA gibi silahlı örgütlerin faaliyetleri, Türkiye kamuoyunda büyük rahatsızlık yaratmış ve Kıbrıs'a yönelik yaklaşımın değişmesine yol açmıştır. İngiltere'nin meseleyle ilgili düzenlediği Londra Konferansı'na Türkiye'yi de davet etmesi, Türkiye'yi resmen konunun tarafı haline getirmiştir. Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, 29 Ağustos 1955'te başlayan konferansta Kıbrıs'ta statükonun korunmasını, bu mümkün değilse adanın eski sahibi olan Türkiye'ye verilmesini dile getirmiştir (Fırat, 2009: 602). Konferansın devam ettiği süreçte yaşanan 6-7 Eylül 1955 Olayları, Kıbrıs meselesinin iç politikaya da etkisi olduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Olaylar, konferans üzerinde olumsuz bir hava yaratmış ve herhangi bir karar alınmaksızın dağılmasıyla sonuçlanmıştır.

1956 sonrasında Türkiye, adadaki Türk toplumunun güvenliğini doğrudan kendi ulusal çıkarlarıyla ilişkilendirmiştir. Bu dönemde Türkiye kamuoyunda *taksim* yani adanın ikiye bölünmesi ve Türkiye ile Yunanistan tarafından paylaşılması düşüncesi güç kazanmış, hükümet de giderek daha aktif bir söylem benimsemeye başlamıştır. 1958'de artan çatışmalar, çözüm arayışlarını zorunlu kılmış ve taraflar arasında yeni bir denge kurulması yönünde diplomatik girişimler yoğunlaşmıştır. Bu süreç, 1959 yılında Türkiye, Yunanistan ve Birleşik Krallık arasında imzalanan Londra ve Zürih Antlaşmaları ile sonuçlanmıştır (Hale, 2003: 134). Bu antlaşmalar, Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kurulmasını öngörmekle birlikte, Türkiye, Yunanistan ve İngiltere'ye garantör devlet sıfatıyla adada siyasi ve hukuki bir varlık kazandırmıştır.

1960'ta kurulan Kıbrıs Cumhuriyeti hem Türkiye'nin hem de Yunanistan'ın çıkarlarını dengelemeye yönelik bir formül olarak ortaya çıkmış; ancak adada iki toplum arasında yaşanan derin güvensizlik nedeniyle bu yapı daha baştan kırılgan olmuştur. Türkiye açısından bakıldığında ise Kıbrıs, 1950'lerin ikinci yarısından itibaren yalnızca dış politika gündemi değil, aynı zamanda milli bir mesele ve iç siyasette belirleyici bir başlık haline gelmiştir.

Yeni Türkiye Partisi'nin Kuruluşu ve Siyasi Konumu

Yeni Türkiye Partisi, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesiyle kesintiye uğrayan çok partili siyasal hayatın yeniden şekillenmeye başladığı süreçte ortaya çıkmış partilerden biridir. Kurucuları DP ile siyasete atılmış ancak partinin iktidarda bulunduğu dönemde çeşitli nedenlerle ayrılmış siyasetçilerden oluşmaktadır.

Partinin öne çıkan ismi, aynı zamanda YTP'nin en etkin olduğu dönemde genel başkanlığını yürüten Ekrem Alican'dır. 1916 yılında Adapazarı'nda doğan

Alican, Şişli Terakki Lisesi'nin ardından Mülkiye Mektebini bitirmiştir. 1938 yılında Maliye Bakanlığı tarafından iktisat eğitimi için İngiltere'ye gönderilmiş, ancak İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Türkiye'ye dönerek Maliye müfettişliği görevinde bulunmuştur. 1947'de kamu görevinden ayrılarak ticaretle meşgul olmuş, ertesi yıl Demokrat Parti'ye katılmıştır. 1950 seçimlerinde DP'den Kocaeli milletvekili olarak meclise girmiş, 1954'te yeniden seçilmiştir. Ancak 1955 yılında İspat Hakkı kanun teklifini imzaladığı gerekçesiyle DP'den ihraç edilmiştir¹. Kendisi gibi ihraç edilen 18 kişiyle birlikte aynı yıl Hürriyet Partisi'nin kuruluşunda yer almış, fakat 1957 seçimlerinde meclis dışı kalmıştır (Alican, 2021: 373).

27 Mayıs 1960 sonrasında tekrar siyaset sahnesinde görülen Alican, Milli Birlik Komitesi tarafından Maliye Bakanı olarak atanmış, bu görevini Aralık 1960'a kadar sürdürmüş ve sonrasında yeni bir siyasi oluşuma öncülük etmek amacıyla istifa etmiştir. Beş aylık bir hazırlığın ardından 13 Şubat 1961'de Alican, Raif Aybar ve İrfan Aksu tarafından Ankara Valiliği'ne verilen dilekçeyle Yeni Türkiye Partisi resmen kurulmuş, genel başkanlığa Ekrem Alican getirilmiştir (Yalçın, 2021: 2016).

Ekrem Alican'ın "Yeni kurulacak partilerin eski Demokrat Parti mensuplarına saflarını açık tutmalarından tabii bir şey olamaz," çağrısının etkisiyle (Milliyet, 14.2.1961), YTP'nin kadrosu büyük ölçüde eski Demokrat Partililerden oluşmuştur. Parti, DP'nin mirasçısı olma iddiasıyla halk desteği ararken, bu iddiasını sembolik isimlerle de pekiştirmeye çalışmıştır. Adnan Menderes'in oğlu Yüksel Menderes ile Menderes'in avukatları partide yer almış; ayrıca İstanbul Valiliği ve Belediye Başkanlığı yapmış olan Fahrettin Kerim Gökay da partinin dikkat çeken isimlerinden biri olmuştur (Kutalmış, 2021: 2016).

Askeri müdahale sonrası yapılan ilk seçim olan 15 Ekim 1961 genel seçimleri, Türkiye'de koalisyon döneminin başlangıcına işaret etmiş ve YTP bu yeni siyasal tabloda %13,7 oy alarak 65 milletvekili ile meclise girmeyi başarmıştır (Turan, 2002: 83). Ancak Demokrat Parti'nin gerçek anlamda halefi olarak görülen Adalet Partisi'nin (AP) %34,8 oy alması, YTP'nin bu alandaki iddiasının sınırlı karşılık bulduğunu göstermiştir.

YTP, 25 Haziran 1962'de kurulan İkinci İnönü hükümetine ortak olmuş; bu koalisyonda başbakan yardımcılığı görevini Ekrem Alican üstlenmiş ve parti beş

1 Demokrat Parti'nin basın özgürlüğüne karşı ilk icraatı, 1954 seçimleri öncesinde çıkarılan "*Neşir Yolu ile veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun*" olmuştur. Muhalefetin ısrarlarına rağmen, kanunda gazetecilere iddialarını ispat hakkı tanınmamıştır. Hükümetin ispat hakkı konusunda geri adım atmaması yalnızca muhalefet tarafından değil, aynı zamanda DP içindeki bazı milletvekillerinin de tepkisini çekmiştir. Sayısı 19'a ulaşan ve ispatçılar olarak adlandırılan bu kişilerin bir kısmının partiden ihraç edilmeleri üzerine, diğerleri de istifa etmiş ve DP'den ayrılanlar 19 Aralık 1955'te Hürriyet Partisi'ni kurmuşlardır (Karataş: 2023).

bakanlık almıştır. Ancak 17 Kasım 1963 yerel seçimlerinde alınan düşük oy oranı, bu sonuçların Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ile yapılan ittifaka duyulan tepkiyle ilişkili olduğu yorumlarına neden olmuş ve YTP koalisyonundan çekilmiştir (Cumhuriyet, 20.11.1963).

Koalisyonun dağılmasının ardından kurulan ve YTP'nin dışarıdan desteklediği Üçüncü İnönü hükümeti (25 Aralık 1963) ise AP'nin 1964 Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde %60,2 oy almasıyla zayıflamıştır. Süleyman Demirel liderliğindeki AP'nin çeşitli partilerle ve YTP ile de temas kurmasının ardından 13 Şubat 1965 tarihindeki görüşmelerde 1965 bütçesi reddedilmiştir. Bunun üzerine Başbakan İnönü istifa etmiş ve üçüncü koalisyonun da ömrü kısa olmuştur (Turan, 2002: 109).

Bunun ardından kurulan Suat Hayri Ürgüplü başkanlığındaki seçim hükümetinde de YTP yer almış, böylece partinin içinde bulunduğu son koalisyon bu olmuştur. 10 Ekim 1965 genel seçimlerinde YTP'nin oy oranı %3,7'ye düşmüş, Alican milletvekili seçilememiştir. Alican, Milli bakiye sistemi sayesinde meclise girebilmiş olsa da bu sonuç, partinin siyasal etkisinin büyük ölçüde zayıfladığını göstermiştir. Partinin en etkili ismi olan Ekrem Alican'ın 1966 yılında genel başkanlıktan istifa ederek partiden ayrılmasıyla birlikte YTP çöküş sürecine girmiş ve parlamentodaki varlığı sembolik bir düzeye inmiştir.² Bu tarihten sonra parti gerek iç örgütlenme kapasitesi gerekse siyasal gündeme müdahale gücü açısından belirgin bir gerileme yaşamış; dış politika başta olmak üzere temel meselelerde etkili bir aktör olmaktan çıkmıştır. Parti 19 Mart 1973'te fesih nedeniyle kapanmıştır (Kaynar, 2007: 131).

Yeni Türkiye Partisi'nin Kıbrıs Politikasına Yaklaşımı (1961-1965)

Yeni Türkiye Partisi her ne kadar Türk siyasetinde kalıcı ve derin izler bırakan bir aktör olmasa da 27 Mayıs 1960 müdahalesi sonrası yeniden tesis edilen çok partili sistemin ve bu dönemde kurulan koalisyon hükümetlerinin önemli bileşenlerinden biri olmuştur. 1961–1965 yılları hem Türkiye'nin iç siyasetinde istikrar sorununun yaşandığı hem de Kıbrıs meselesinin dış politikada giderek belirginleştiği bir dönemdir. Bu yıllar, Türkiye'nin Kıbrıs'a doğrudan müdahale seçeneğini tartışmaya başladığı, askerî harekât planlarının ilk kez ciddi biçimde gündeme geldiği yıllar olarak öne çıkar. YTP'nin ve özellikle Genel Başkanı Ekrem Alican'ın bu kritik dönemde Kıbrıs politikasına dair zaman zaman etkili söylem ve müdahalelerde bulunduğu gözlemlenmektedir.

2 Ekrem Alican'ın istifasının ardından 1966-1968 arası İrfan Aksu, 1968-1970 arası Yusuf Azizoğlu ve son olarak 1970-1973 arası Hasan Tahsin Banguoğlu genel başkanlığı üstlenmiştir (Kaynar, 2007: 131-132).

***Birinci İnönü Hükümeti Döneminde Kıbrıs ve Yeni Türkiye Partisi
(20 Kasım 1961 – 25 Haziran 1962)***

1961 genel seçimleri, Türkiye’yi koalisyon hükümetleri deneyimiyle ilk kez tanıştırmıştır. Cumhuriyet tarihinin ilk koalisyonu, seçimlerden birinci ve ikinci parti olarak çıkan CHP ve AP tarafından kurulmuştur. Bu dönemde Kıbrıs sorunu henüz tam anlamıyla şiddetli bir krize dönüşmemişse de ada üzerindeki etnik ve siyasal gerginliklerin işaretleri belirginleşmeye başlamıştır.

Hükümet programında Kıbrıs’a ilişkin olarak şu ifadelere yer verilmiştir:

Kıbrıs Cumhuriyeti ile Türkiye, Yunanistan ve İngiltere arasındaki özel bağlar malumdur. Samimi dileğimiz, Kıbrıs Cumhuriyeti’nin mevcut anlaşmalar çerçevesinde sükûn ve ahenk içinde tüm vatandaşlarını refah ve saadete ulaştırmasıdır. Kıbrıs’ın bu gayretlerini ve bölgemizin barış ve istikrarına yararlı faaliyetlerini yakın bir ilgiyle takip edeceğiz. Komşumuz Yunanistan ile Kıbrıs meselesinin hallinden sonra dostluk ve ittifak bağlarımıza uygun olarak gelişen münasebetlerimizin daha da kuvvet bulmasına önem vermekteyiz (Millet Meclisi Tutanak dergisi, 27.11.1961: 124).

Ancak Türkiye’de hükümet programında yer alan bu barışçıl beklentilere karşın, aynı dönemde Kıbrıs’ta gerilim tırmanmaya başlamıştır. 1960 Anayasası’nın öngördüğü yapıyı benimsemeyen Kıbrıslı Rumlar, Türk toplumuna ayrı belediyeler kurma hakkı tanınması, kamu hizmetlerinde %30 oranında temsil hakkı ve Cumhurbaşkanı Yardımcısına verilen veto yetkisi gibi maddelere itiraz etmişlerdir (Armaoğlu, 2005: 786). Bu itirazlar, kısa sürede sokak şiddetine ve Türklere yönelik sistematik saldırılara dönüşmüştür.

1962 yılının ilk aylarında Türk toplumunu hedef alan şiddet olayları yoğunlaşmış; 25 Mart 1962’de Lefkoşa’daki Ömeriye ve Bayraktar camileri bombalanmıştır. Kıbrıs İçişleri Bakanı Yorgacıs, tahkikat sonuçlanmadan olayın sorumluluğunu Türk toplumuna yüklemiştir (Milliyet, 27.3.1962). Hemen ardından Magosa’da bir Türk mahallesine yönelik bombalı saldırılar gerçekleşmiş; binlerce Rum sokağa dökülerek ‘Kahrolsun Türkler’ ve ‘Adamızı terk edin haydutlar’ gibi sloganlar atmışlardır. Bu gösterilerde konuşan Nikos Sampson, “Yakın zamana kadar İngilizlere karşı savaştıysak, şimdi de Türklere karşı savaşacağız. EOKA her zamankinden daha güçlüdür ve Enosis mutlaka gerçekleşecektir” ifadelerini kullanmıştır (Milliyet, 30.3.1962). Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios da bu süreçte Türklere ortak kurulan devleti Enosis’e giden bir geçiş aşaması olarak gördüğünü açıkça ortaya koymuştur (Oberling, 1987: 54).

Bu gelişmelere rağmen Yeni Türkiye Partisi’nin, 1961 seçimlerine giderken yayımladığı seçim beyannamesinde Kıbrıs meselesine özel bir yer verilmemiştir.

Bu durum, dönemin siyasi atmosferinde Kıbrıs meselesinin henüz Türkiye'nin dış politikasında ve kamuoyu gündeminde öncelikli bir konu haline gelmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Adadaki gelişmeler sınırlı düzeyde seyrettiği için partinin seçim beyannamesinde net politikalar belirlenmemiştir.

Ancak ilk koalisyon hükümetinin ardından Kıbrıs'taki gelişmelerin hızla şiddetlenmesi, Türklere yönelik saldırıların sistematik hâl alması ve Rum liderlerinin Enosis hedefini aleni şekilde savunmaya başlaması, Kıbrıs meselesini Türkiye'nin iç ve dış siyasetinin öncelikli gündemlerinden biri hâline getirmiştir. Bu bağlamda, 1962'de kurulan ikinci koalisyon hükümetinde yer alan Yeni Türkiye Partisi de artık Kıbrıs konusunda daha aktif bir siyasi pozisyon alacaktır.

İkinci İnönü Hükümeti Döneminde Kıbrıs ve Yeni Türkiye Partisi (25 Haziran 1962 – 25 Aralık 1963)

Demokrat Partililerin affı meselesi, birinci koalisyon hükümetinin ortakları arasında görüş ayrılıklarına yol açmış; artan huzursuzluk nedeniyle Başbakan İsmet İnönü 30 Mayıs 1962 tarihinde Cumhurbaşkanına istifasını sunmuştur (Milliyet, 31.5.1962). Ancak muhalefet partileri arasında yeni bir hükümet kurmak konusunda mutabakata varılamamıştır. Bu belirsizlik ortamında Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel, hükümeti kurma görevini yeniden İnönü'ye vermiştir. CHP, bu kez YTP ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CMKP) ile temas kurmuş ve ikinci koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu hükümette YTP lideri Ekrem Alican başbakan yardımcısı olarak yer almıştır (Ahmad, 2007: 269).

Yeni hükümetin programı 2 Temmuz 1962 tarihinde TBMM'de Ekrem Alican tarafından okunmuştur. Programda Kıbrıs meselesine, mevcut antlaşmalar çerçevesinde barışçıl bir yaklaşımın sürdürüleceği belirtilerek şu ifadeler yer verilmiştir:

Kendisi ile özel bağlarımız malum olan Kıbrıs Cumhuriyetinde, devamlı huzurun, gerek Kıbrıs Cumhuriyetinin iç gelişmesi, gerek kendisi ile özel bağları olan Türkiye, Yunanistan ve İngiltere ile münasebetleri bakımından önemi açıktır. Biz, Kıbrıs'ın, bir bütün teşkil eden mevcut andlaşmalar dairesinde bütün vatandaşlarını refah ve saadete ulaştırmasını ve bölgemizin barış istikrarına yararlı olmasını samimiyetle temenni etmekteyiz (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 2.7.1962: 351).

Bu dönemde Kıbrıs meselesi giderek daha karmaşık bir hâl almaya başlamıştır. Dönemin en dikkat çekici gelişmelerinden biri, Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios'un Türkiye ziyareti olmuştur. Makarios bu ziyarette Kıbrıs Anayasası'nda değişiklik yapılması yönündeki taleplerini dile getirmiştir. Ancak YTP'nin de içerisinde bulunduğu hükümet, Türkiye'nin tek taraflı bir

düzenlemeyi kabul etmeyeceği cevabını vermiştir. Dolayısıyla Makarios'un Türkiye gezisi kendisi açısından hayal kırıklığıyla sonuçlanmıştır (Fırat, 1997: 121).

Ancak bu görüşme sonrasında adada tansiyon giderek yükselmiştir. 1963 yılı başında, Makarios'un direktifiyle ve Kıbrıs İçişleri Bakanı Yorgacis'in liderliğinde, adadaki Türk topluluğunun devreden çıkarılması ve uzun vadede Enosis'i gerçekleştirmeyi amaçlayan Akritas Planı hazırlanmış ve aynı yılın sonuna doğru Türk köylerine yönelik saldırılar artmıştır (Artuç, 1989: 55,56). Aralık 1963'te ise Kıbrıslı Türkler için son derece yıkıcı sonuçlar doğuran adeta bir yok etme planı başlamıştır (Armaoğlu, 2005: 786). Öldürülen, rehin alınan Türkler, Türk yerleşimlerinden büyük bir göç yaşanmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler, yalnızca Kıbrıs'ta değil, Türkiye kamuoyunda da derin bir infial yaratmış; Kıbrıs meselesi iç siyasetin ana gündem maddelerinden biri hâline gelmiştir.

Koalisyonun son dönemine denk gelen bu kriz hem hükümet içinde gerilimi artırmış hem de Türkiye'nin dış politikasında yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmiştir.

Üçüncü İnönü Hükümeti Döneminde Kıbrıs ve Yeni Türkiye Partisi (25 Aralık 1963-20 Şubat 1965)

17 Kasım 1963 tarihinde gerçekleştirilen yerel seçimlerde YTP, ciddi bir oy kaybına uğramıştır. Oyların yalnızca %6,4'ünü alan parti, bu başarısızlığın CHP ile yapılan ittifaktan kaynaklandığını düşünerek hükümetten çekilme kararı almıştır. Bu gelişmeler üzerine Başbakan İsmet İnönü, 2 Aralık 1963'te istifasını sunmuş; hükümet dağılmış ve yaklaşık üç hafta boyunca yeni bir hükümetin kurulması mümkün olamamıştır. YTP, bu yeni hükümette yer almamış olsa da dışarıdan destek vereceğini açıklamıştır. Nihayetinde 25 Aralık 1963'te İnönü ve bazı bağımsız milletvekillerinin katılımıyla üçüncü koalisyon hükümeti kurulmuştur (Cumhuriyet, 26.12.1963).

İleride görüleceği üzere Kıbrıs meselesinin şiddetlendiği dönemlerde YTP ve Ekrem Alican, güçlü bir hükümet ve iç politikada istikrarın gerekli olduğunu savunmuştur. Ancak bu dönemde Kıbrıs'ta durum gerginleşmişken YTP'nin hükümetten çekilmesi eleştirilmiştir. Alican, 1999 yılında verdiği bir mülakatta hükümetten ayrılma kararı verdiklerinde henüz Kıbrıs olaylarının çıkmadığını ayrıca Makarios'un göndermiş olduğu bir mektubun kendisinden gizlendiğini dile getirmiştir:

Kıbrıs hadiseleri, ben hükümeti bozmadan bana intikal etmemiştir. Ondan sonra intikal etti. Makarios'un bir mektubu gelmiş onu bana çıkarmadılar [...] O mektup işte Kıbrıs hadiseleri, Kıbrıs Anlaşmasını ortadan

kaldırmak ve Rum Kesimini, Türk Kesimine ekalliyet hakkı vererek Rumların Devlet hakkını kabul etmek şeklindeydi Makaryos'un. Bu sefer gücünü kullanarak yerine getirmeye çalıştı. Ama o mektuplar falan bana intikal etmeden bizim hükümet istifa etti (Taşpınar Dağcı, 2003: 140).

Hükümet kurma temaslarının sürdüğü günlerde, Kıbrıs'ta gerginlik şiddetlenmiştir. 21 Aralık 1963 gecesı, Rum polisinin Lefkoşa'da bir Türk kadınının da içinde bulunduğu bir aracı durdurması ve ardından yaşanan çatışmalar, kısa sürede adadaki iki unsuru karşı karşıya getirmiştir. Türk mahallelerine düzenlenen saldırılar sonucu çok sayıda can kaybının yaşanması ve Kıbrıs'taki Türk birliğinde tabip olarak görev yapan Binbaşı Nihat İlhan'ın evinin basılarak eşi ve üç çocuğunun öldürölmesi Türkiye kamuoyunda da infiale yol açmıştır (Milliyet, 29.12.1963). 23 Aralık'ta saldırıların durdurulması amacıyla İnönü Hükümeti, Ada'ya askeri müdahale seçeneğini değerlendirmeye almış ve aynı zamanda garantör devletler olan İngiltere ve Yunanistan'a da çağrıda bulunmuştur (Gülen, 2012: 398).

Ancak Türkiye'nin bu çağrılarını cevapsız kalmış, Kıbrıs'taki şiddet olayları devam etmiştir. Bunun üzerine 25 Aralık'ta Türk jetleri Kıbrıs üzerinde uyarı uçuşu gerçekleştirmiştir (Cumhuriyet, 26.12.1963). Bu kararlı tutumun ardından, olayları başından beri ciddiye almayan İngiltere ve Yunanistan, Ada'ya barış gücü göndermeye hazır olduklarını bildirmiştir. Aynı gün, hem yeni hükümetin kuruluşu mecliste açıklanmış hem de Kıbrıs'ta Türklere yönelik saldırılara karşı alınan tedbirler Başbakan İnönü ve Dışışleri Bakanı Feridun Cemal Erkin tarafından kamuoyuna duyurulmuştur. Bu açıklamalar mecliste partiler tarafından büyük ölçüde desteklenmiştir.

YTP sözcüsü Turhan Kapanlı, partisi adına yaptığı meclis konuşmasında Türkiye'nin Kıbrıs'ta yaşanan olaylar karşısında hukuki ve ahlaki bir duruş sergilediğini, yalnızca Londra ve Zürih Antlaşmalarının uygulanmasını talep ettiğini belirtmiştir. Rum tarafının sergilediğı şiddet eylemlerine rağmen Ankara itidalli davranmaya devam etmiştir. Kapanlı, YTP'nin hükümetin uluslararası hukuka bağılı kalan yaklaşımını takdir etmekte olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte, Türk ordusunun müdahaleye hazır hale getirilmesini ise kararlı fakat hukuk temelli bir duruşun göstergesi olarak yorumlamıştır. Ayrıca YTP'nin garantör devletlerin ortak bildirisini olumlu karşıladığını belirtmiş ve bu sürecin birlik duygusunu güçlendirdiğı ifade etmiştir:

İnsanlığı utandıran tedhiş hareketi karşısında ırkdaşlarımızı hayasızca katleden insanlık düşmanlarını bir anda yok etmek kuvvetine sahip bulunmamıza rağmen Andlaşmanın 4 ncü maddesinin tatbikini bekleyen hukuk, ahlak ve nizama hürmetini Hükümeti bu cephesiyle tebrik ederiz. Nitekim sükutla hadiseleri

takibeden Hükümet yine hukuka hürmetinin ifadesi olarak tek başına hadiseye müdahale için şanlı ve guru aldığımız ordumuza, müdahale için tarihi emrini verdi. Hadiselerin inkişafından ve öğrendiklerimizden memnunuz. Garantör devletlerin müşterek bildirisini memnuniyetle karşılırsınız. İnsanlık düşmanlarının bu hadiseden kâfi ölçüde ders aldıklarını tahmin etmek isteriz [...] Kıbrıs hadisesi karşısında bir ve beraber olmanın mahsus gururu içinde Y.T.P Grubu adına yüksek heyetinizi, aziz milletimizi şanlı ve gurur verici ordumuzu hürmetle selamlarım (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 26.12.1963:13).

Görüldüğü üzere YTP, Aralık 1963'te Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler karşısında hükümetin attığı adımları mecliste genel olarak desteklemiştir. Ancak parti genel başkanı Ekrem Alican'ın anılarında, bu dönemde İnönü hükümetlerinin Kıbrıs konusunda netlikten uzak ve kararsız bir tutum sergilediğine dair değerlendirmeleri dikkat çekmektedir.

İsmet İnönü, Kıbrıs meselesiyle ilgili önemli adımlar atmadan önce muhalefetle sık sık bir araya gelmiş, özellikle kritik gelişmeler öncesinde onlara bilgi vermeyi tercih etmiştir. İhtar uçuşunun ardından muhalefet partileriyle yaptığı toplantıda, gelişmelerin öncesi ve sonrasını ayrıntılı biçimde paylaşmıştır. Hükümet programını TBMM'de okumadan önce düzenlediği bu özel toplantıda, açık oturumda dile getiremeyeceği hususlara değineceğini vurgulamıştır. İnönü, olaylar karşısında Yunanistan, İngiltere ve ABD'nin oyalayıcı bir tavır sergilediklerini belirtmiş; özellikle ABD'nin Türkiye'nin olası müdahalesine karşı çıktığını ifade etmiştir. ABD, Türkiye'ye verdiği silahların başka amaçlarla kullanılmasına onay vermeyeceğini bildirmiştir. Her ne kadar bir ihtar uçuşuna izin verilmişse de ABD yönetimi daha geniş çaplı bir ikaz veya askerî harekâtı desteklemeyeceğini açıkça ortaya koymuştur. Ayrıca İnönü, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale kapasitesinin sınırlı olduğu, çıkarma yapacak askerî gücünün bulunmadığı ve adadaki Türk varlığının savunmasız durumda olduğu belirtmiştir. Aynı zamanda, Yunan unsurlarının sayıca üstün olduğunu ve ada halkının silahlı olduğu dile getirmiş ve doğrudan bir müdahalenin ciddi riskler taşıdığı ifade etmiştir. Dışişleri Bakanı'nın aktardığı yeni bir telgrafta ise EOKA'cıların Türk halkına yönelik yeni saldırılara başladığı bilgisini aktarmış, buna karşın olayların yeniden başlaması halinde müdahale için emir verileceğini belirtmiştir. İnönü, parti liderlerinden mecliste yapılacak konuşmalarda, Kıbrıs'a derhal müdahale edilmesi gibi taleplerde bulunmamalarını istemiştir (Alican, 2021: 263).

YTP lideri Ekrem Alican anılarında İnönü'nün bu sözlerinin ardından diğer muhalefet liderlerinin sert eleştirilerde bulunduğunu aktarmaktadır. Alican ise hükümetin bu meseledeki tereddütlü tutumuna dikkat çekmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Hükümet bu konuda nereye kadar gidebileceğini tespit etmelidir. Bölükbaşı'nın da ifade ettiği gibi bu husus fevkalade önemlidir. Müdahale yapacakmış gibi gözükp ertesi gün vazgeçer duruma girmek milli haysiyeti rencide eder. Şimdi elinizde bir telgraf var. Tecavüzler yeniden başlamış. Bu telgraf dolayısıyla verilen izahatta Kıbrıs'taki alayımız harekete geçirilecek denildi. Bu alayın adedi çok mahduttur. Onlar harekete geçer de üstün kuvvetlerle karşılaşır, başlarına bir felaket gelirse Allah muhafaza bütün hassasiyetimiz perişan olur. Bu itibarla yeni birtakım emrivakilerle karşılaşmamak için işin nereye kadar götüreceğimizi peşinen kararlaştırmanız lazımdır. Aksi takdirde tereddütler yanlış sonuçlar almayı doğru bizi sevk eder (Alican, 2021: 263-264).

Alican, bu değerlendirmesiyle, Kıbrıs'a yönelik olası bir müdahalenin kapsam ve sınırlarının önceden net biçimde belirlenmesi gerektiğini savunmuştur. Türk askerinin sayıca üstün kuvvetlerle karşılaşması hâlinde Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki hassasiyetinin zedeleneyeceğine dikkat çekmiştir. Ayrıca İnönü'ye şu soruları yönelterek, karar süreçlerinin belirsizliğini eleştirmiştir: “Üçlü idareden bahsediyorsunuz. Fakat üçlü idarenin ve onun başındaki İngiliz kumandanın ne yaptığından malumatınız yoktur. Bu idare adada Türklerin öldürülmesini kamplara sevkini önleyecek hangi tedbirleri almıştır? Bu idarede bizim temsilcimiz var mıdır? Ondan bilgi almakta mıyız?” (Alican, 2021: 264). Alican'a göre İnönü, Kıbrıs meselesinde idare-i maslahat yani durumu idare etme politikası izlemektedir. Olaylar başladığı anda gerekli önlemlerin alınmaması, hükümeti kararsız bir politika izlemeye mecbur bırakmıştır.

Benzer eleştiriler, hükümet programı görüşmeleri sırasında da dile getirilmiştir. Kıbrıs'a müdahaleyi savunan söylemler karşısında YTP adına konuşan Turhan Kapanlı, doğrudan bir çıkarma yapılması gerektiğini savunanları eleştirerek daha temkinli bir yaklaşım benimsemiştir. Ona göre Türkiye, fevri çıkışlardan kaçınmalı; meseleye serinkanlı ve gerçekçi bir dış politika çerçevesinde yaklaşmalıdır:

Hadiselerde Hükümetimizin müdahalesini yeter bulmayanlar ve Adaya çıkarma yapmamız gerektiği fikrini müdafaa edenleri haklı görmüyoruz. Türkiye'mizin, Kıbrıslı soydaşlarımızın istikbali fevri kararlar ile değil, serinkanlı ve gerçekçi bir politika ile temin olunacağına davamızın haklılığı ölçüsü içerisinde inanıyoruz (Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi, 3.1.1964: 182-183).

Bu ifadeler, YTP'nin Kıbrıs meselesine dair genel yaklaşımını da yansıtmaktadır. Parti, Türk kamuoyundaki duygusal baskıya rağmen uluslararası dengeleri ve Türkiye'nin uzun vadeli çıkarlarını gözetten bir tutum sergilemeye çalışmaktadır.

Ocak 1964'te Cumhuriyet Senatosundan Kıbrıs meselesini yerinde incelemek için giden bir heyet içerisinde YTP'den Zeyyat Kocamemi de yer almıştır (Milliyet, 27 Aralık 1963). Kocamemi, 3 Şubat 1964'te Kıbrıs ziyaretinde bulunan senatörler adına mecliste bir bilgilendirme konuşması yapmış, Kıbrıs'taki Türklerin bir ölüm kalım savaşı verdiğini örnekler vererek anlatmıştır. Ancak olayların dünyaya yansıma şekli farklıdır. Adaya gelen yabancı basın mensupları bir süre sonra asıl durumun Rumların Türklere yönelik saldırıları şeklinde gerçekleştiğini görmektedir. Kocamemi'ye göre Türkiye öncelikle dünyaya Kıbrıs Türklerinin yaşadığı zulmü anlatmalıdır. Aynı zamanda Türkiye'nin Kıbrıs konusunda daha aktif olması ve iç siyasetteki anlaşmazlıklara rağmen Kıbrıs konusunda tüm partilerin birlikte hareket etmesi gerektiğini belirtmiştir:

Arkadaşlarım, bugün bir karara varıldı; NATO Kuvvetleri Kıbrıs'a gidecektir. İnancım odur ki, bugünkü vaziyeti bir parça daha rahatlatır bu tedbir. Fakat, meseleyi kökünden asla ve asla halletmez. Türkler biraz evvel çizdiğim tablo içinde, elinde yiyecekleri yok, ne kadar dayanacakları belli olmaz ve sürüncemede kalan işler daha konferanstan konferansa giderse, iki ayı geçtikten sonra korkarım ki, manen de maddeten de oldukları yerde çökerler. Düşünüyorsunuz siz, şu mesafeden gece gündüz silah tehdidi altında aç ve susuz kaç gün yaşarsınız? Türkiye'ye geldiğim zaman; zaman kazanmanın bizim lehimize olduğuna dair bir cereyan hissettim. Ve emin olun ürperdim arkadaşlarım. Zaman Kıbrıs Türklerini yiyecektir. Kati şekilde dinamik olarak adımları atmaz, değil gerilemek, titrek dahi ilerlersek Kıbrıs Türkü'ne yardımcı olamayız. Bunu açıkça söylüyorlar. Biz Türkiye'den hiçbir zaman bizim için fedakârlık yapmasını istemiyoruz, onun beynelmilel anlaşmalarına, onun kendi selametine hâle vermek istemiyoruz, ama, bizim teminatımız kati surette alınmazsa bizim artık bu ada üzerinde hayat hakkımız kalmaz ve biz burayı terkeder, dünyanın diğer köşelerinde kendimize yeniden yurt ararız diyorlar. Arkadaşlarım, onun için hep birlikte, parti farkı gözetmeksizin Kıbrıs mevzuunda birleşerek hareket etmemiz lazımdır (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 3.2.1964: 17).

Kocamemi bu konuşmasıyla Kıbrıs'ta Türklerin maruz kaldığı insani krizi öncelemiştir. NATO birliklerinin adaya gönderilmesinin kısa vadede rahatlatma sağlayabileceğini, ancak yapısal çözüm üretmeyeceğini dile getirmiştir. Türk toplumunun gıda ve güvenlik sıkıntısı içinde olduğunu belirtilmiş; zaman kazanma stratejisinin aksine, gecikmenin Kıbrıs Türklerinin hem fiziksel hem de moral gücünü tüketeceği ifade etmiştir. Kocamemi, Türkiye'nin Kıbrıs'a yönelik daha kararlı ve etkin adımlar atması gerektiğini savunmuş, aksi takdirde adadaki Türk varlığının sürdürülemez hâle geleceğini ileri sürmüştür. Konuşmasını, Kıbrıs meselesinde partiler üstü bir birlik çağrısıyla sona erdirmiştir.

Adadaki gerginliğe kalıcı bir çözüm bulmak amacıyla 15 Ocak 1964'te Londra'da bir konferans düzenlenmiştir. Konferansa Türkiye, Yunanistan,

İngiltere ile Kıbrıs'taki Türk ve Rum toplumlarının temsilcileri katılmıştır. Türkiye bu toplantıda taksim tezini ileri sürerken, Rum temsilciler adadaki çatışmaların sorumluluğunu Türkiye'ye yüklemeye çalışmıştır. Ancak 21 Ocak'ta sona eren konferans, herhangi bir uzlaşşı sağlanamadan dağılmıştır (Fırat, 1997: 127).

YTP Genel Başkanı Ekrem Alican, hükümetin bu sonuçsuz toplantıyı bir başarı olarak sunma çabasında olduğunu belirtmiştir. Alican'a göre, Londra Konferansı'nda Makarios ve Yunanistan herhangi bir öneriyi kabul etmemiş ve uzlaşmaz tutumlarını açıkça ortaya koymuşlardır (Alican, 2021: 276-277).

Konferansın dağılmasının ardından Kıbrıs'ta Türklere yönelik şiddet olayları yeniden başlamıştır. Bu gelişme üzerine İngiltere Kıbrıs meselesini Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürmüş, Konsey 4 Mart 1964 tarihinde, adaya uluslararası bir barış gücünün gönderilmesine karar vermiştir (Oberling, 1987: 87). Ancak bu güç, Türklerin güvenliğini sağlayacak etkin bir mekanizma oluşturamamış, yaşanan saldırıların önüne geçilememesi iki toplum arasındaki gerilimi derinleştirmiştir (Şahoglu, 2020: 8).

Alican, kendisine adadan ulaşan bilgiler ışığında, alınan uluslararası kararların uygulamada yeterli olmadığını, adadaki Türk toplumunun durumunun son derece ağırlaştığını ve artık dayanma güçlerinin kalmadığını belirtmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin ya doğrudan müdahalede bulunması ya da Türkleri tahliye etmek üzere gemiler göndermesi gerektiğini ifade etmiştir. Dahası, Türkiye'nin bir mübadele seçeneğini gündeme almasını ve ülkedeki Rumların sınır dışı edilerek, onların yerine Kıbrıs Türklerinin getirilmesini önermiştir (Alican, 2021: 281).³

YTP, Kıbrıs konusunda hükümetin belirli bir plan dahilinde hareket etmesi gerektiğini sıkça dile getirmiştir. Parti, hükümetlere yönelttiği eleştirileri bu stratejik eksen doğrultusunda temellendirmiştir. Bu doğrultuda Alican, 6 Mayıs 1964 tarihinde Türk-Yunan ilişkilerine dair verilen bir tahrir münasebetiyle yaptığı konuşmada, YTP'nin Kıbrıs meselesine ilişkin hükümete önerdiği temel ilkeleri şu şekilde sıralamıştır:

- 1) Meseleyi barışçıl yollarla halletmek kararındayız. 2) Kıbrıs'taki ırktaşlarımıza tecavüz hareketleri devam ederse müdahale hakkını mutlaka kullanın. 3) Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin başarıya ulaşmasına yardımcı olacağız fakat Birleşmiş Milletler personelinin tutumlarında tarafsız olmalarını istemek hakkımızdır. 4) Arabulucu adadaki müşterek yönetim esasına dayanan anayasanın Kıbrıs anlaşmalarının temel

3 Kıbrıs'a etkili bir müdahalede bulunamayan Türkiye, Yunanistan'a karşı Türkiye'de bulunan 11 bin Yunan vatandaşını kullanmıştır. Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda geri adım atmasını amaçlayan Türkiye, 1964'ün sonuna kadar 8600 Yunan uyruklu kişiyi Türkiye'den göndermiştir (Fırat, 2009: 732)

prensibini değiştirmek tekliflerle karşımıza gelemmez. Devletin suhuletle yönetilmesi ve ülkenin kalkınma ve inkişafının geri kalmaması bakımından anayasanın tatbikatta doğurduğu aksaklıkları giderici hal tarzı bulacaktır. Vazifesi sadece budur. Makarios da muhtırasını bu temel düşünceye dayanmıştır. 5) Türk Yunan dostluğunu isteriz ama bu dostluk Yunanlıların Elenizm iddiasına vasıta yapılmak istenirse milli mücadele ruhuna dönmeye kati surette kararlıyız. 6) Dostlarımızdan bize özel bir muamele beklemedik beklemiyoruz ama dostlarımızın tarafsızlık adı altında hukuk dışı hareketlere göz yummalarına ve yurttaşlarımızın Kıbrıs'ta katledilmelerine serinkanlılıkla seyretmelerini dostlukla kabili tevkif bulmuyoruz (Alican, 2021: 287).

Dolayısıyla YTP'nin Kıbrıs meselesine yaklaşımında barışçıl çözüm yollarının öncelenmesini savunmakla birlikte, Kıbrıs'taki Türk toplumuna yönelik saldırıların devam etmesi hâlinde Türkiye'nin müdahale hakkını kullanması gerektiğini savunmaktadır. Partiye göre, Birleşmiş Milletler süreci desteklenmeli ancak BM personelinin tarafsızlığı konusunda hassasiyet gösterilmelidir. Arabuluculuk girişimlerinin, adadaki ortak yönetim anlayışını ve Kıbrıs anlaşmalarının temel prensiplerini zedeleyecek şekilde şekillenmesi kabul edilemez bulunmuştur. Ayrıca Türk-Yunan dostluğunu önemsemekle birlikte, bu ilişkinin Yunanistan'ın Elenizm siyasetine zemin teşkil etmesi hâlinde, Türkiye'nin tarihsel milli mücadele kararlılığıyla hareket edeceği belirtilmiştir. Son olarak, uluslararası dostluk ilişkileri çerçevesinde özel bir ayrıcalık talep edilmese de dost ülkelerin Kıbrıs'taki hukuk dışı uygulamalara ve şiddet olaylarına kayıtsız kalmaları eleştirilmiştir.

Bu süreçte Türk-Amerikan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası, ABD Başkanı Lyndon B. Johnson'ın Başbakan İsmet İnönü'ye yazdığı mektup olmuştur. Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini engellemek amacıyla kaleme alınan mektubun ardından (Erhan, 2009: 686-687), 11 Haziran 1964'te başbakanlıkta parti liderlerinin davet edildiği bir görüşme gerçekteşirilmiiştir. Yaklaşık 3,5 saat süren toplantıda, Johnson mektubuna karşı nasıl bir tutum alınacağı tartışılmıştır.

YTP adına konuşan Ekrem Alican, Kıbrıs'taki barış gücünün Makarios'un denetiminde bir asayiş gücü olmadığının mutlaka vurgulanması gerektiğini ifade etmiştir. Ayrıca, İnönü'nün Amerika'ya gitmesinin bir nevi 'şikâyet ve yüzşuyu dökmek' anlamına gelebileceğini, dolayısıyla milli haysiyeti zedeleyebileceğini belirterek iyi düşünülmesi gereken bir karar olduğunu dile getirmiştir (Alican, 2021: 293-294).

Başbakan İnönü, 13 Haziran 1964'te Johnson'a gönderdiği cevabi mektubunda, Türkiye'nin en büyük müttefiki olan ABD'den bu üslupta bir mektup almış olmaktan duyduğu hayal kırıklığını dile getirmiştir. Ayrıca, ABD'nin Kıbrıs Rumlarına gösterdiği müsamahayı ve NATO'nun tutumunu sorgulamış;

sorunun çözümü için ABD Başkanıyla doğrudan görüşmeyi kabul ettiğini ifade etmiştir (Erhan, 2009: 688-689).

ABD'ye gitme kararı alan İnönü, ziyaret öncesinde meclisten güvenoyu istemiştir. 17 Haziran 1964'te yapılan güvenoyu tartışmaları öncesinde, YTP içinde de ciddi görüş ayrılıkları yaşanmıştır. Alican'ın anılarında aktardığına göre, parti genel kurulunda güvenoyu konusunun 'bir oyun' olduğu, hükümetin senato seçimlerindeki oy kaybını Kıbrıs meselesiyle örtmeye çalıştığı ileri sürülmüş ve güvensizlik oyu verilmesi gerektiği savunulmuştur. Ancak bazı milletvekilleri güvenoyu verilmesini, bazıları ise şartlı güvenoyu verilmesini önermiştir (Alican, 2021: 297). Bu süreç, partinin yerel ve senato seçimleri sonrasında çözülmeye başladığı döneme işaret etmektedir. Ortak bir tutum alınamayan bu toplantının ardından, Alican'a yakınlığıyla bilinen Fahrettin Kerim Gökay ve bir milletvekili daha partiden ayrılmıştır (Cumhuriyet, 18.6.1964).

Ekrem Alican'a göre hükümet, Kıbrıs konusunu iç politikaya alet etmektedir. Kısmi senato seçimlerinin ardından hükümet için azınlık hükümeti denildiğinden ve diğer partilerin eleştirilerine maruz kaldığından Kıbrıs meselesini kullanmaktadır. Güvenoyunu Kıbrıs konusunda istemiş, meclisin kamuoyu baskısından çekinerek güvenoyu vereceğini düşünmüştür. Biraz önce belirtildiği gibi farklı düşüncelerin de dile getirildiği grup toplantısında parti adına Alican'ın konuşması kararı alınmıştır.

Ekrem Alican 17 Haziran 1964'te mecliste grup toplantısında değindiği noktaları içeren bir konuşma yapmış, hükümeti Kıbrıs konusunda destekleyeceklerini belirtmekle birlikte birçok noktada eleştirilerini dile getirmiştir. Alican meseleyi hükümet ve AP arasında bir mesele olarak nitelendirmiştir:

Sevgili arkadaşlarım, biz meseleyi, uzun uzun izah ettiğim üzere daha ziyade iktidar partisiyle, İktidar Hükümetiyle ana muhalefet partisi olan Adalet Partisi arasında bir mesele olarak mütalâa etmekteyiz. Sayın Başbakan Millet Meclisinin karşısına gelip güven isterken öyle zannediyoruz ki, kendi kafasında hakim olan fikir, Adalet Partisinin kendisine güven vermesi fikridir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 17.6.1964: 606-608)

Alican'ın temel vurgusu, Kıbrıs gibi millî bir meselede başbakanın güçlü ve desteklenmiş bir şekilde uluslararası alanda Türkiye'yi temsil etmesinin gerekliliğidir. Ancak hükümetin güven oyu istemesinin zamanlamasını eleştirmiş; önceden dış politika adımları atılmışken ve kararlar alınmışken, meclisten bu doğrultuda güven istemenin inandırıcılığını sorgulamıştır. YTP, bu oylamayı hükümet ile ana muhalefet partisi arasında bir hesaplaşma olarak görmektedir. Başbakan'ın meclisten güven istemesinin arkasında asıl beklentisinin, AP'nin

desteğini almak olduğunu düşündüklerini ifade etmiştir. Sonuç olarak 396 vekilin katıldığı oylamada 194 kişinin kırmızı oyuna karşılık 200 beyaz oy ve 2 çekimser oy ile hükümet güven oyu almıştır (Milliyet, 20.6.1964).

7 Eylül 1964'te mecliste Kıbrıs konusu ve hükümetin tutumuyla ilgili olarak mecliste genel görüşmeler gerçekleşmiştir. CHP adına Nihat Erim'in konuştuğu görüşmelerde; AP'yi Saadettin Bilgiç, CMKP'yi Ahmet Oğuz, Millet Partisi'ni (MP) Zekai Dorman temsil etmiştir. Muhalefet hükümete büyük eleştiriler yöneltilmiş ve MP-CMKP hükümet değişikliğine gidilerek 'Milli Koalisyon Teşkili' istemişlerdir. Kıbrıs'a müdahalenin de konuşulduğu görüşmelerde özellikle MP son bir defa ikazda bulunmanın ardından Kıbrıs'a müdahale edilmesini önermiştir. CMKP lideri ve sözcüsü Ahmet Oğuz, Kıbrıs buhranının başından beri hükümetin 'basiretsiz ve beceriksiz' bir politikayla hareket ettiğini ve Türkiye'yi mevcut duruma sürüklediğini dile getirmiştir. Hükümetin istifa etmesi gerektiğini belirtmiştir. Ana muhalefet partisi olan AP'nin sözcüsü Saadettin Bilgiç ise konuşmasının büyük kısmında hükümetin Kıbrıs konusunda yaptığı hatalara ve kaçırdığı fırsatlara değinmiştir. Aynı zamanda ABD'yle Kıbrıs konusundaki ilişkilerde Türkiye'nin gereğinden fazla uysal davrandığını ve ABD'nin bunu istismar ettiğini öne sürmüştür. Bilgiç'e göre hükümet başarısızlığının sorumluluğunu içeride yükleyecek kimse bulamadığından diğer ülkelere yüklemektedir. Bilgiç hükümete, 8 Ağustos 1964'teki hava hareketinin neden durdurulduğunu, Cenevre'deki görüşmelere neden bu kadar bel bağlandığı sorularını yöneltilmiştir. Hükümet adına soru ve eleştirilere cevap veren Nihat Erim, Cenevre'deki görüşmeleri ve Acheson planını anlatmış ve Türkiye'nin bu görüşmeler sırasında Enosis'i kabul ettiği eleştirilerine karşı çıkmıştır (Milliyet, 8.9.1964).

Mecliste tansiyonun epey yükseldiği bu görüşmeler esnasında YTP lideri Ekrem Alican, diğer muhalefet liderlerine nazaran daha sakin ve yapıcı bir üslup kullanmıştır. Alican, Kıbrıs konusunun iki yönü bulunduğunu hukuki anlaşmazlık cephesinde hükümetin olgun ve uzlaşmacı davrandığını belirtmiştir. Ancak ikinci yönü, Kıbrıs'ı ilhak etmek için Türklere yönelik saldırılar düzenleyen, müzakereleri umursamaksızın Enosis'i fiili bir durum olarak kabul ettirmeye çalışan Kıbrıs Rumlarının ve Yunanistan'ın yarattığı durumdur. Türkiye bu olaylar başladığından beri bocalamış ve kararlı bir politika yürütmemiştir. Bu kararsızlık Türkiye aleyhine olmuştur. Zayıf bir azınlık hükümetinin mütereddit politikanın devamına neden olduğunu belirten Alican, ülkenin en az yüzde 80'inin desteğini alan AP ve CHP'nin bir koalisyon kurlmaları gerektiğini öne sürmüştür.

Sayın Başbakan 3 Eylül tarihli konuşmasında, bu kürsüden açıkça durumun "Türk-Yunan harbine doğru gittiğini" ifade etmiştir. O halde milli gücümüzü bir araya getirip, bu ağır şartları en kuvvetli ve emin şekilde karşılamak kararında olduğumuzu, dost düşmana ispat için, daha nelerin

olmasını beklediğini sormak icap etmez mi? (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 7.09.1964: 315)

Genel görüşmeler sona erdikten sonra CMKP Genel Başkanı Ahmet Oğuz, hükümetin Kıbrıs politikası hakkında gensoru açılmasını talep etmiştir. 9 Eylül 1964'te gensoru önergesinin gündeme alınıp alınmaması konusu mecliste görüşülmüştür. YTP lideri Ekrem Alican'ın etkin bir rol üstlendiği görüşmelerde, gensoru önergesi 169'a karşı 198 oyla reddedilmiştir.

Alican, bu görüşmeler esnasında Kıbrıs konusunda mecliste zaten kapsamlı açıklamaların yapıldığını ve yeni bir gensorunun tartışmaya fazladan bir katkı sunmayacağını belirtmiştir. Gensoru önergesinin iyi niyetli olduğunu kabul etmekle birlikte, sonuçlarının yeterince düşünülmeyeceği kanaatindedir. Özellikle Başbakan'ın "*harbin eşiğindeyiz*" açıklamasını hatırlatarak, böyle bir dönemde hükümet krizinin ciddi riskler doğuracağı vurgulamıştır. YTP, AP'nin de güvenoyuna gitme konusunda tereddütlü olduğunu ve bu şartlar altında güvenoyunun hükümetin düşmesine neden olabileceğini ileri sürmüştür. Bu durumda yeni bir hükümetin kurulması zaman alacak, bu da Türkiye'nin dış politikada elini zayıflatacaktır. YTP bu nedenle AP ve CHP'nin bir araya gelip ortak çözüm üretmesini savunmuştur:

Bu gensoru önergesi gündeme alındığı takdirde, YTP grubu olarak hiçbir mütalaamız olmayacaktır. Ve bu önerge aydınlanmış hususlara hiçbir şey katmayacaktır. Önerge sahibi gerekçesinde "kuvvetli hükümete ihtiyaç vardır" demekle güvenoyu sonucuna gideceğini belirtmektedir. Bu bakımdan önerge iyi niyetle verilmiştir. Ancak önergenin sonunda doğabilecek sonuçlar ele alınmamıştır. Netice, bir hükümet boşluğu yaratmadan elde edilebilecek ise bunu derhal kabulleniriz. Ancak başbakan son konuşmasında harbin eşiğindeyiz diyor. Bu açıklamadan son bir hükümet buhranına sebebiyet verilmemelidir. AP grup sözcüsü gensoru önergesinin gündeme alınmasını isterken, güvenoyuna gitmeden bu konuyu bir daha ele alalım dedi. Demek ki AP güven oyuna gidilmesine taraftar değil ve mütereddit. AP'nin gerek parlamentoda gerekse vatandaş arasında büyük bir kuvveti vardır. Şimdi AP grup sözcüsü buraya çıkar bu hükümetin Kıbrıs politikasını beğenmiyorum der ve hükümeti kendisinin kuracağını ilan eder, bu söylenmeden güvenoyuna gidildiği takdirde hükümet düşer ve yeni hükümetin kurulması uzun sürer, düşmanlar bundan faydalanırlar. Biz YTP grubu olarak AP ve CHP'yi yan yana getirmek istiyoruz (Milliyet, 10.9.1964).

Hükümet, YTP ve bağımsızların oylarıyla bir nevi güven oyu almıştır. Fakat Kıbrıs sorununda suların durulmaması, krizin ve Türklere yönelik terörün giderek tırmanması Üçüncü İnönü hükümetinin de yıpranmasına neden olmuştur.

Diğer yandan uluslararası destek arayan Makarios 5 Ekim 1964 tarihinde Kahire’de toplanan Bağlantısızlar Konferansı’na katılmıştır. Türkiye, Makarios’un Kıbrıs sorununu tek taraflı anlatmasını engellemek için bu konferansa katılmak istemiş ancak NATO üyesi olduğu için konferansa sadece seyirci olarak katılabilmektedir. Konferanstan Kıbrıs’la ilgili Rum tezini destekleyen bir karar çıkmıştır (Fırat, 1997: 149).

1964 yılı boyunca Kıbrıs meselesi Türk iç ve dış politikasının merkezine yerleşmiş; hükümetin izlediği denge siyaseti hem müttefikler hem de muhalefet tarafından sorgulanmıştır. Johnson Mektubu sonrasında yaşanan gelişmeler, Türkiye’nin bağımsız hareket kabiliyetinin sınırlarını ortaya koyarken; parlamentodaki tartışmalar, bu krizin aynı zamanda bir iç siyaset meselesine dönüştüğünü göstermiştir. Yeni Türkiye Partisi, bu süreçte izlediği yapıcı ve temkinli muhalefet çizgisiyle dikkat çekmiş; hükümete doğrudan cephe almaktan kaçınmış ancak politika tutarsızlıklarını da açıkça dile getirmiştir. Dönemin sonunda ise yalnızca Kıbrıs’ta değil, Türkiye’de de siyasi çözümlerin hızlandığı; partiler arası ilişkilerde yeni arayışların belirginleştiği görülmüştür.

Suat Hayri Ürgüplü Hükümeti Döneminde Kıbrıs ve Yeni Türkiye Partisi (20 Şubat 1965-27 Ekim 1965)

29 Kasım 1964 tarihinde AP’nin başına Süleyman Demirel geçmiştir. Demirel, anayasaya göre 226 oyu bulması halinde hükümeti düşüreceğini açıklamıştır. Esasen artık 81 yaşında olan İnönü’nün de yıprandığı ve böyle bir girişime karşı herhangi bir karşılık vermeyeceği anlaşılmıştır (Gülen, 2012: 423).⁴

14 Şubat 1965 günü mecliste bütçe görüşmeleri yapılmış ancak bu görüşmeler hükümet için bir güven oylamasına dönüşmüştür. Öncesinde AP, muhalefet lideriyle görüşerek kırmızı oy için desteklerini almıştır. Alican’ın mecliste CHP sıralarına “*Korkarım sizin balonunuz patlayacak bugün,*” diye seslendiği görüşmeler sonunda 197 beyaz oya karşılık 225 kırmızı oyla bütçe reddedilmiştir (Milliyet, 14.2.1965). Bütçeye verilecek kırmızı oy sayısının bir fazla olması durumunda bile istifa edeceğini söyleyen İnönü, görüşmelerin ardından Cumhurbaşkanı Cemal Gürsel’e istifasını sunmuştur.

Dördüncü koalisyon hükümeti AP, CMKP, MP ve YTP’den oluşmuştur. Yeni hükümeti kurma görevi ise meclisteki parti liderlerinin isteğiyle 16 Şubat 1965’te Cumhuriyet Senatosu Kayseri bağımsız üyesi Suat Hayri Ürgüplü’ye

4 Ekrem Alican da anılarında bu tarihten aylar önce 2 Ocak 1964’te yapılan güven oylamasında İnönü’nün kendi partisinin ‘mutedil’ eleştirilerine karşı oldukça sert karşılık verdiğini, ‘ağır hücumlarda bulunduğunu’ yazmıştır. YTP’liler İnönü’nün adeta vekillerin kırmızı oya yönelmesini ve güven oyu almamayı ister gibi davrandığını düşünmüşlerdir (Alican, 2021: 267).

verilmiştir. 4 Mart 1965'te alan yeni hükümet ülkeyi 1965 genel seçimlerine götürmüştür.

Suat Hayri Ürgüplü hükümeti döneminde dış politikanın merkezindeki konu yine Kıbrıs olmuştur. 26 Şubat 1965 tarihinde bizzat Suat Hayri Ürgüplü tarafından ilan edilen hükümet programında, Kıbrıs meselesinin Türk milletinin milli davası olarak görüldüğü ve bu konunun dış politikanın öncelikli gündemi olduğu belirtilmiştir. Barışçıl çözüm yollarının açık olduğu dile getirilmekle birlikte bu yaklaşımın zayıflık olarak görülmemesi gerektiğinin altı çizilmiştir:

Kıbrıs meselesinin Akdeniz bölgesinde çok vahim bir ihtilaf yaratması ihtimalinin hala giderilemediği bir vakiydir. Meseleye barışçı yollarla bir çözüm şekli bulunması samimi temennimizdir. Bunun için ilgililerle müzakereye daima amadeyiz. Bu tutumumuzu zaaf telakki etmek çok büyük hata olur. Kıbrıs meselesinin Lozan Antlaşması ile Türkiye ve Yunanistan arasında Akdeniz'de tahakkuk etmiş olan muvazeneyi vikaye edecek bir çözüm şekline bağlanması pek isabetli bir yol olacaktır. Biz dış politikamızda diğer devletlerin haklarına riayeti kendimize şiar edinmiş bir milletiz. Kendi haklarımızı da son gücümüze kadar bekçisi olacağımızdan kimse şüphe etmemelidir (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, 26.2.1965: 504).

Üçüncü koalisyon hükümeti döneminde özellikle de Johnson mektubundan sonra Türkiye Sovyet Rusya ile iyi ilişkiler kurmak için adım atmıştır. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Moskova'ya bir ziyarette bulunmuş ve iki taraf ortak bir bildiri yayınlamıştır. Bu bildiride iki ülke Kıbrıs'ın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü vurgulayarak Enosis'e karşı çıkmış, sorunun çözümünde Kıbrıs'taki iki toplumun varlığının tanınması gerektiğini belirtmiştir (Canar, 2018: 235). Ürgüplü hükümeti de Sovyet Rusya ile ilişkilere önem vermiş ve bu dönemde karşılıklı temaslar devam etmiştir.

Ürgüplü hükümetinin yaklaşık dokuz aylık döneminde Kıbrıs konusunda Batı dünyasında Türkiye'nin tezlerini savunmak üzere yoğun bir diplomasi trafiği yürütülmüş; Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık, başta Londra ve Strasbourg olmak üzere çeşitli şehirlerde temaslarda bulunarak Türk tarafının güvenlik endişelerini uluslararası kamuoyuna aktarmıştır.

Bu dönemde YTP'nin Kıbrıs konusundaki görüşleri yapılan diplomatik ziyaretlerden çıkan sonuca göre hareket etmek şeklinde olmuştur. YTP lideri Ekrem Alican, 30 Nisan 1965'te kendisiyle görüşen ve Kıbrıs hakkında bilgi veren Başbakan'a bu doğrultuda birtakım tavsiyelerde bulunmuştur. Alican'a göre Londra ve Strasbourg müzakerelerinde Dışişleri Bakanı'nın alacağı sonuçlar ve Rus Dışişleri Bakanı Gromiko'nun ziyaretinin⁵ ardından Kıbrıs konusunda

5 Sovyet Rusya Dışişleri Bakanı A. A. Gromiko 17-22 Mayıs 1965 tarihleri arasında Türkiye'ye bir ziyaret gerçekleştirmiştir. Gromiko Sovyetlerin Kıbrıs meselesindeki görüşlerinde bir

müdahale yapıp yapılmayacağını kesinleştirmek ve hareket hattını çizmek gerekmektedir. Dolayısıyla barışçıl temaslara rağmen müdahale seçeneği gündemden kaldırılmamalıdır. Aksi halde Kıbrıs'taki Türk cemaati çözülecektir. Böyle olması durumunda Türkiye'nin prestiji sarsılacak ve Türkiye'nin artık yapabileceği hiçbir şey kalmayacaktır (Alican, 2021: 331).

YTP aynı zamanda Sovyet Rusya'yla olan ilişkilerin ve Kıbrıs konusunda Rusya'nın desteğini kazanmanın önemli olduğu düşüncesindedir. Alican, Sovyet Rusya'yı Türkiye'nin lehine çevirebilmek için ticari ilişkilerin dikkate alınmasını önermiştir. Sadece Rusya değil, Polonya, Çekoslovakya gibi ülkelerle ilişkileri geliştirmek için ithalatı kullanmanın etkili olacağını savunmuştur (Alican, 2021: 331).

Ürgüplü hükümeti döneminde, Kıbrıs meselesi Türk dış politikasının temel eksenini oluşturmaya devam etmiş, hükümetin sınırlı süresine rağmen uluslararası alanda yoğun bir diplomatik faaliyet yürütülmüştür. Bu süreçte Yeni Türkiye Partisi, koalisyon ortağı olarak hükümetin dış politikasına genel olarak destek vermiş; özellikle müdahale seçeneğinin canlı tutulması gerektiğini vurgulayarak, Türkiye'nin Kıbrıs'taki etkinliğini ve uluslararası itibarını koruma çabalarını önceliklendirmiştir. Sovyetler Birliği başta olmak üzere sosyalist blokla ilişkilerin geliştirilmesi yönünde yaptığı çağrılar ise, YTP'nin dönemin dış politika tartışmalarında alternatif bir perspektif sunma çabasını yansıtmaktadır. Bu bağlamda YTP, kısa süreli hükümet ortaklığı döneminde Kıbrıs meselesi özelinde hem geleneksel müttefiklerle hem de yeni denge arayışlarıyla şekillenen Türk dış politikasına belirli ölçüde katkı sağlamıştır.

1965 Seçimlerinden Sonra Yeni Türkiye Partisi ve Kıbrıs Politikası

Daha önce de belirtildiği gibi, YTP'nin 1961 seçim beyannamesinde Kıbrıs meselesine yer verilmemiştir. Ancak 1965 seçimleri öncesinde yayımlanan beyannamede, dış politika başlığı altında en geniş yer Kıbrıs sorununa ayrılmıştır. Beyannamede Kıbrıs meselesinin Türkiye'ye dış politika açısından önemli dersler verdiği belirtilmiş; bu doğrultuda Türkiye'nin yalnızca belli ülkeler ve ittifaklara odaklanan bir dış politika izlememesi gerektiği vurgulanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında iki kutba ayrılan dünyada Türkiye, daima Batı blokunun yanında yer almış; tüm uluslararası ihtilaflarda sadık bir müttefik olarak hareket etmiş ve özellikle ABD'nin yanında konumlanmıştır. Ancak YTP'ye göre, bu politikaların doğurduğu sakıncalar Kıbrıs sorununun patlak vermesiyle açık biçimde görülmüş; Batılı müttefiklerin, hatta ABD, İngiltere ve Fransa'nın,

değişiklik olmadığı, Sovyet Rusya'nın da Kıbrıs'ın bağımsız bir devlet olarak kalmasını istediği, Adada iki ayrı milli cemaatin haklarının korunmasına taraftar oldukları, devlet idaresinde federasyon kurulmasının mümkün olacağına inandıkları anlaşılmıştır. (Milliyet, 18 Mayıs 1965)

Türkiye'nin yanında yer almak bir yana, Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı yönünde gizli çabalar sarf ettikleri anlaşılmıştır.

YTP, daha önce Batı ittifakıyla yaşanan bu hayal kırıklıklarını gerekçe göstererek Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesini savunmuştu. Bu görüş, seçim beyannamesine de yansımıştır. Buna göre Türkiye, Birleşmiş Milletler Anayasası çerçevesinde barış, adalet, eşitlik ve bağımsızlık ilkelerine bağlı kalmalı; ortak güvenliği korumaya ve iş birliğini artırmaya çalışmalıdır. Ancak tüm bunlara ek olarak, kendi ulusal çıkarları doğrultusunda bağımsız bir dış politika benimsemelidir. Bu bağlamda yakın komşularla ve yeni bağımsızlık kazanmış ülkelerle siyasi ve ekonomik ilişkiler kurulması önerilmiştir:

Batılı dostlarımızın yaptıkları iktisadî ve malî yardımlar dolayısıyla bizden dış politika tavizleri istemelerine kesin olarak nasıl müsaade etmiyecek isek, iyi komşuluk münasebetlerine yeniden giriştiğimiz devletlerden de bu yolda talepler gelmesinin aynı kesinlikle karşısında bulunacağız. İşte geçmiş tecrübelerden de ders almak suretile Partimizin anladığı dış politika budur. Bu politikanın milletlerarası hukuka, milletlerarası barış anlayışına, milletlerarası iyi komşuluk ve dostluk münasebetlerine hürmetkârlığı tamdır. Bu politika şahsiyetine ve haysiyetine sahip, tam bağımsız bir politikadır. İktidarların vazifesi geçmiş devrenin uyusukluklarından kurtularak ve diplomatik münasebetlerdeki ürkeklikten sıyrılarak, bu politikayı dinamizme kavuşturmadır. Ana ilkeleri bu olan dış politikanın başarı şansı, tabiatıyla onu yürütecek kişilerin şahsiyetlerine bağlıdır. Önümüzde bulunan Kıbrıs konusunu böyle bir dış politika anlayışıyla yürütmenin lüzum ve zaruretine temas etmekte ayrıca faide umarız (Kaynar ve Kalkan, 2022: 423).

YTP beyannamesinde açıkça belirtildiği üzere, Batılı ülkelerin sağladığı ekonomik ve mali yardımlar karşılığında dış politika tavizleri istenmesine kesinlikle izin verilmemelidir. Aynı tavizlerin dostane ilişkiler kurulmak istenen başka ülkeler tarafından da talep edilmesine karşı durulmalıdır. Bu çerçevede önerilen dış politika anlayışı, geçmiş deneyimlerden ders almayı hedeflemekte ve milletlerarası hukuka, barış anlayışına, dostluk ilişkilerine saygı duyan; tam bağımsız, şahsiyetli ve dinamik bir politika olarak tanımlanmaktadır. Bu politikanın başarısı ise, onu uygulayacak kadroların kişiliklerine bağlı görülmektedir. Kıbrıs meselesinin de bu anlayışla yürütülmesi gerektiği özellikle vurgulanmıştır.

Ancak 10 Ekim 1965'te yapılan genel seçimler, YTP açısından büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. AP'nin %52,7 oy oranıyla tek başına iktidara geldiği seçimlerde, YTP'nin oy oranı %13,7'den %3,7'ye düşmüştür. Parti lideri Ekrem Alican, Sakarya'dan aday olmuş ancak seçilememiş; milli bakiye sistemi sayesinde parlamentoya girebilmiştir. YTP'den meclise sadece 19 milletvekili girebilmiş; bu

seçimler partinin özölme sürecinin başlangıcı olmuştur (Turan, 2002: 129). 1965 seçimlerinde büyük bir oy kaybı yaşayan Yeni Türkiye Partisi, siyasi etkisini hızla yitirmeye başlamıştır. 1966 yılında partinin kurucusu ve genel başkanı Ekrem Alican'ın istifasıyla birlikte YTP için özölme süreci hızlanmış; milletvekilleri farklı partilere geçmiş, parti meclisteki varlığını büyük ölçüde kaybetmiştir. Bu gelişmeler sonucunda YTP, bir süre daha siyasi hayatını sürdürse de etkin bir aktör olmaktan çıkmış ve giderek bir tabela partisine dönüşmüştür.

1965 seçim sonuçları, YTP'nin yalnızca parlamenter temsiliyetini değil, dış politika konularındaki etkisini de önemli ölçüde sınırlamıştır. Kıbrıs gibi yüksek hassasiyet içeren meselelerde artık hükümet üzerinde baskı kurabilecek bir güçten uzak kalan parti, sonraki dönemde dış politika tartışmalarında daha silik bir pozisyona gerilemiştir. Her ne kadar bazı parti mensupları 1966-1967 yıllarında sınırlı sayıda demeç ve açıklamada bulunmuşsa da bu beyanlar partinin örgütsel bütünlüğünden çok, bireysel inisiyatiflerle sınırlı kalmıştır. Bu nedenle YTP'nin Kıbrıs meselesine ilişkin belirleyici etkisi, büyük ölçüde 1965 seçimleriyle birlikte sona ermiş; sonraki süreçte dış politika yapım sürecine katkısı kayda değer ölçüde azalmıştır.

Sonuç

1961–1965 yılları arasında Türk dış politikasının başlıca gündem maddelerinden biri hâline gelen Kıbrıs meselesi, yalnızca iktidarın değil, muhalefet partilerinin de yakından takip ettiği ve görüş beyan ettiği bir dış politika başlığı olmuştur. Bu süreçte YTP, özellikle Genel Başkanı Ekrem Alican'ın söylemleriyle dikkat çeken, merkez sağda konumlanan ve temkinli bir dış politika dili benimseyen bir aktör olarak öne çıkmıştır. Parti, genel olarak hükümetlerin uluslararası hukuka bağlı tutumunu desteklemiş, ancak karar alma süreçlerinde yaşanan tereddütleri ve özellikle müdahale konusundaki belirsizlikleri eleştirmekten de geri durmamıştır.

YTP'nin yaklaşımı, duygusal reflekslere dayanan ani çıkışlardan uzak; hukuk temelli, diplomatik olanakları zorlayan ve gerektiğinde kararlı adımlar atılmasını savunan bir çizgide şekillenmiştir. Kıbrıs Türklerinin güvenliği öncelikli görülmüş; ancak bu güvenliğin sağlanmasında uluslararası meşruiyetin korunması gerektiği vurgulanmıştır. Parti adına yapılan meclis konuşmaları, bu temkinli yaklaşımın kamuoyu önünde nasıl dile getirildiğini açık biçimde göstermektedir. Buna karşın, özellikle 1964 yılındaki güvenoyu tartışmaları sırasında parti içinde belirginleşen görüş ayrılıkları, YTP'nin bu meseleye yönelik yaklaşımının tam anlamıyla homojen olmadığını ortaya koymuştur. Bazı üyeler hükümete destek verilmesi gerektiğini savunurken, diğerleri bu desteğin siyasi açıdan sakıncalı

olabileceğini ifade etmiş, bu da partide zamanla çözülmeye yol açan iç gerilimleri beslemiştir.

YTP, Kıbrıs meselesinde hükümetin dış politikasını toptan reddetmeden, yapıcı eleştirilerde bulunmuş; alternatif öneriler sunarak özellikle Sovyetler Birliği ve sosyalist blokla ilişkiler konusunda yeni açılımlar geliştirilmesini önermiştir. Bu tutum, partinin dış politikada edilgen bir muhalefetten ziyade, denge arayışları içindeki aktif bir muhalefet çizgisi benimsediğini göstermektedir. Ancak tüm bu çabalara rağmen 1965 seçimlerinde yaşanan ağır oy kaybı, partinin siyasal etkisini büyük ölçüde yitirmesine neden olmuş; böylece dış politikadaki etkisi de sınırlı bir döneme hapsolmuştur.

Sonuç olarak YTP'nin Kıbrıs meselesine yaklaşımı, dönemin dış politika tartışmalarında yapıcı ve sorumlu muhalefet örneği olarak değerlendirilebilir. Partinin hem içindeki farklı eğilimleri yönetmeye çalışması hem de dış politikada ulusal çıkarlar ile uluslararası meşruiyet arasında bir denge kurma çabası, 1961-1965 koalisyonlar döneminde dikkat çekici bir deneyim olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz (2007). *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*. Ahmet Fethi (çev.), (İstanbul: Hil Yayın).
- Alican, Ekrem (2021). *Ekrem Alican Günlükler 1956-1966*. Binnur Mörel Büyüktan (yay. haz.), (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları).
- Armaoğlu, Fahir (2005). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi Cilt 1-2: 1914-1995* (İstanbul: Alkım Yayınevi).
- Artuç, İbrahim (1989). *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış* (İstanbul: Kastaş Yayınları).
- Canar, Burçin (2018). "SSCB-Türkiye İlişkilerinde Kıbrıs Sorunu (1964-1979)", *ViraVerita E-Journal: Interdisciplinary Encounters*, (8): 223-246.
- Cumhuriyet* (20 Kasım 1963).
- Cumhuriyet* (26 Aralık 1963).
- Cumhuriyet* (18 Haziran 1964).
- Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri* (2007). Mete Kaan Kaynar (der.), (Ankara: İmge Yayınevi).
- Cumhuriyet Dönemi Seçim Beyannameleri* (2022). Mete Kaan Kaynar, Nurettin Kalkan (ed.) (Ankara: TBMM Basımevi).
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, (26.12.1963), Birleşim: 20, Oturum:1: 13.
- Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi*, (3.1.1964), Birleşim: 23, Oturum: 1: 182-183.

- Erhan, Çağrı (2009). “ABD ve NATO’yla İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* (İstanbul: İletişim Yayınları): 681-715.
- Fırat, Melek (1997a). *1960-71 Arası Türk Dış Politikası ve Kıbrıs Sorunu* (Ankara: Siyasal Kitabevi).
- Fırat, Melek, (2009b) “Yunanistan’la İlişkiler”, Baskın Oran (ed.), *Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* İstanbul: (İletişim Yayınları): 716-767.
- Gülen, Ahmet (2012) “İnönü Hükümetlerinin Kıbrıs Politikası (1961-1965)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 13(50): 389-428.
- Gürel, Şükrü (1985). *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika C.2* (İstanbul: Kaynak Yayınları).
- Hale, William (2003). *Türk Dış Politikası 1774-2000*, Petek Demir (çev.) (İstanbul: Mozaik Yayınları).
- Karataş, Esra M. (2023). “İspatçılar (19’lar)”, [\(https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1536/%C4%B0spat%C3%A7%C4%B1lar_\(19%E2%80%99lar\)\)](https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/detay/1536/%C4%B0spat%C3%A7%C4%B1lar_(19%E2%80%99lar)) (Erişim tarihi: 15.06.2025).
- Mihailidis, Mihalis (2003). “Kıbrıs Türk İşçi Sınıfı ve Kıbrıs İşçi Hareketi”, Masis Kürkçügil (der.), Ahmet An (çev.) *Kıbrıs Dün ve Bugün* (İstanbul: İthaki Yayınları): 299-340.
- Millet Meclisi Tutanak dergisi*, (27.11.1961), Birleşim: 13, Oturum: 1: 124.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, (2.7.1962), Birleşim: 75, Oturum: 1: 351.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, (3.2.1964), Birleşim: 46, Oturum:1: 17.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, (17.6.1964), Birleşim: 107, Oturum:3: 606-608.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, (7.9.1964), Birleşim: 132, Oturum: 1: 315.
- Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, (26.2.1965), Birleşim: 65, Oturum:1: 504.
- Milliyet* (14 Şubat 1962).
- Milliyet* (27 Mart 1962).
- Milliyet* (30 Mart 1962).
- Milliyet* (31 Mayıs 1962).
- Milliyet* (27 Aralık 1963).
- Milliyet* (29 Aralık 1963).
- Milliyet* (8 Eylül 1964).
- Milliyet* (20 Haziran 1964).
- Milliyet* (18 Mayıs 1965).
- Soysal, İsmail (2000). *Türkiye’nin Siyasal Andlaşmaları I. Cilt (1920-1945)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi).

- Şahoğlu, Hasibe V. (2023) “Başarısız Bir Birleşmiş Milletler Misyonu: Kıbrıs”, Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (11): 1-12.
- Oberling, Pierre (1987). *Bellapais'e Giden Yol Kıbrıs Türklerinin Kuzey Kıbrıs'a Göçü*, Mehmet Erdoğan (çev.), (Ankara: Gnkur. Basımevi).
- Taşpınar Dağcı, Gül Tuba (2003). *Ekrem Alican'ın Siyasi Hayatı*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü).
- Turan, Şerafettin (2002). *Türk Devrim Tarihi 5. Kitap Çağdaşlık Yolunda Yeni Türkiye (27 Mayıs 1960-12 Eylül 1980)*, (İstanbul: Bilgi Yayınevi).
- Yalçın. Abdullah K. (2021). “Türk Siyasal Hayatında Yeni Türkiye Partisi (1961-1973)”, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 20 (4): 2013-2041.